

Ujawnianie prawdy – jak USA zwalczały sowiecką dezinformację w okresie zimnej wojny

dr Ana-Maria Cătănuș

Słowa kluczowe

kampanie dezinformacyjne, ideologia, kampania dotycząca AIDS, wywiad, Ronald Reagan, Michaił Gorbaczow

Wprowadzenie dla nauczyciela

Scenariusz przeznaczony jest do realizacji z uczniami w wieku 14–18 lat. Poruszona w nim tematyka umożliwi wykorzystanie go na zajęciach interdyscyplinarnych z zakresu historii, kultury, edukacji medialnej i nauk społecznych.

Materiał został podzielony na trzy części: właściwy scenariusz (tok lekcji), zestaw materiałów źródłowych oraz kartę pracy, zawierającą zadania do pracy na lekcji – w grupie lub samodzielnie.

Instrukcja

W skład scenariusza wchodzi siedem materiałów źródłowych oraz karta pracy z ćwiczeniami. Scenariusz jest przeznaczony do realizacji w ciągu trzech jednostek lekcyjnych (45 min każda). Nauczyciel może modyfikować zaproponowany układ zajęć w zależności od celów, które zamierza osiągnąć. Również materiały źródłowe i kartę pracy można dostosowywać lub wykorzystywać jedynie częściowo, stosownie do wymagań danej klasy. W trakcie zajęć przydatny będzie dostęp do Internetu (komputera, rzutnika multimedialnego, interaktywnej białej tablicy) i urządzeń osobistych podłączonych do sieci (smartfonów, tabletów itp.).

Cele operacyjne

Uczeń:

- definiuje pojęcie „dezinformacja”,

- podaje charakterystyczne cechy kampanii dezinformacyjnych na temat zdrowia prowadzonych przez ZSRR,
- wyjaśnia różnice między kampaniami dezinformacyjnymi w okresie zimnej wojny i w czasach obecnych,
- analizuje źródła, teksty i zdjęcia, wskazując związek przyczynowo-skutkowy między nimi a wydarzeniami historycznymi,
- rozwija samodzielną argumentację i uczestniczy w debacie.

Metody nauczania

- rozmowa nauczająca,
- praca w grupach,
- burza mózgów,
- analiza materiałów źródłowych, tekstów oraz ilustracji,
- metoda czterech narożników¹,
- praca samodzielna z zestawem ćwiczeń.

Środki dydaktyczne

- tablica/flipchart, pisaki/kreda,
- duże arkusze papieru/brystole,
- karteczki samoprzylepne,
- komputer z dostępem do Internetu, rzutnik multimedialny, interaktywna biała tablica.

Przed lekcją

Poproś uczniów o przeczytanie eseju *[Amerykańskie przeciwdziałanie sowieckiej dezinformacji w latach osiemdziesiątych XX wieku.](#)*

---

¹ Więcej o metodzie: http://www.eworkshop.on.ca/edu/pdf/Mod36_coop_four_corners.pdf [dostęp: 20.10.2022].

Scenariusz lekcji

Wprowadzenie

1. Rozpocznij lekcję od zapytania uczniów o niedawną pandemię COVID-19: co wiedzą o wirusie SARS-CoV-2, jak się o nim dowiedzieli (np. z telewizji, mediów społecznościowych), czy słyszeli debaty na temat jego pochodzenia (czy wirus jest naturalny, czy został stworzony w laboratorium). Jako ćwiczenie rozgrzewające zaadaptuj metodę czterech narożników i poproś każdego z uczniów o wybór narożnika odpowiadającego jednemu ze stwierdzeń: „Wirus jest naturalny”, „Wirus został stworzony w laboratorium”, „Nie wiem”, „Potrzebuję więcej informacji”. Poproś przedstawicieli wszystkich grup o przedstawienie argumentów przemawiających za danym wyborem.
2. Podczas wymiany poglądów zapytaj uczniów, jak poruszali się w codziennej lawinie informacji – często sprzecznych – i czy ich zdaniem prowadzone były kampanie dezinformacyjne dotyczące wirusa. Zapytaj też, którym źródłem informacji najbardziej ufają: instytucjom krajowym lub międzynarodowym, programom telewizyjnym, internetowym serwisom informacyjnym czy mediom społecznościowym.
3. Stwórz związek z tematem lekcji – dezinformacją w czasie zimnej wojny.
4. Rozdaj uczniom karty pracy i zestawy materiałów źródłowych.
5. Poinformuj uczniów, że podczas lekcji będą pracować zarówno indywidualnie, jak i w grupach.

Rozwinięcie

1. Zaczynij od pogadanki przypominającej ogólną charakterystykę zimnej wojny. Opierała się ona na rywalizacji politycznej, gospodarczej, naukowej i militarnej między dwoma przeciwstawnymi obozami ideologicznymi, które powstały pod koniec II wojny światowej. Po jednej stronie były Stany Zjednoczone i demokracje zachodnie, a po drugiej – Związek Radziecki i okupowane kraje Europy Wschodniej. Obie strony miały znaczące strefy wpływów w krajach rozwijających

się. Oprócz otwartej rywalizacji w powyższych obszarach oba bloki konfrontowały się ze sobą poprzez niejawnie działania wywiadów. W ramach służb specjalnych tworzono i rozpowszechniano kampanie dezinformacyjne mające na celu oczernianie przeciwników politycznych.

Na tym etapie zajęć warto zwrócić uwagę uczniów na źródło A, aby zapoznać ich ze zjawiskiem dezinformacji. W razie potrzeby wyjaśnij to pojęcie, korzystając z poradnika Łukasza Kamińskiego [*NIE dla dezinformacji!*](#)

2. Poproś uczniów, by popracowali indywidualnie nad ćwiczeniem 1. Gdy uczniowie są gotowi, jeden z nich odczytuje odpowiedzi, a pozostali zatwierdzają je lub poprawiają.
3. Podziel uczniów na cztero- lub sześciuosobowe grupy. Poproś o skorzystanie ze źródeł B, C i D w celu wykonania ćwiczeń 2 i 3. Uczniowie powinni odpowiedzieć na następujące pytania: Czy przemówienie Ronalda Reagana o imperium zła było uzasadnione kampaniami dezinformacyjnymi Sowietów? Co miały na celu te kampanie? Po debatach grupowych każdy zespół wskazuje przedstawiciela, który przedstawia uzgodniony punkt widzenia. Jeśli opinie w ramach grupy się różnią, ochotnicy muszą uargumentować swoje racje.
4. Aby uczniowie lepiej zrozumieli strategię dezinformacji w czasie zimnej wojny, poproś o zapoznanie się z tekstami ze źródeł C i D.
Przeanalizuj z uczniami źródło C i skomentuj specyficzne elementy, które służą fałszowaniu historii: sensacyjny język, sposób budowania opowieści, ilustracje. Następnie przejdź do źródła D w poszukiwaniu wyraźnych dowodów na zaangażowanie służb specjalnych w kampanię dezinformacyjną dotyczącą AIDS.
5. Kampanie dezinformacyjne nasiliły się w latach 80. z powodu wzrostu napięcia między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim. W rezultacie sowiecka dezinformacja i fake newsy stały się częstsze, jednak zmiana w sowieckim przywództwie w połowie lat 80. zwiększyła szanse na dialog między stronami zimnej wojny. Doprowadziło to do porozumień w sprawie rozbrojenia i zaprzestania kampanii dezinformacyjnych.
6. Aby podkreślić szczególność omówionej właśnie sytuacji, skieruj uwagę uczniów na źródła E, F i G oraz poproś o wypełnienie ćwiczenia 4.

Zakończenie

Wspólnie zastanówcie się, jak dezinformacja zmieniała się od lat zimnej wojny do czasów współczesnych. Omówcie metody weryfikacji informacji i zapobiegania rozprzestrzenianiu się fake newsów.

Praca domowa

Korzystając z archiwum internetowego jednej z głównych opiniotwórczych gazet ukazujących się w Twoim kraju w okresie zimnowojennym, spróbuj zidentyfikować przykład dezinformacji.

Karta pracy

Ćwiczenie 1

Zimna wojna nie była wojną ideologiczną.	F
Dyskursu politycznego używano do wpływania na ludzi.	P
Dezinformację wykorzystywano do celów zarówno krajowych, jak i zewnętrznych.	P
Zimna wojna była konsekwencją rywalizacji politycznej, gospodarczej oraz ideologicznej.	P
Sowieci nie winili USA za epidemię AIDS.	F
W erze mediów społecznościowych nasila się dezinformacja.	P
Media tradycyjne (gazety) są w stanie konkurować z informacjami pojawiającymi się błyskawicznie w mediach społecznościowych.	F
Media społecznościowe ułatwiają rozprzestrzenianie się dezinformacji.	P
Wiarygodne sieci informacyjne są wolne od dezinformacji.	F
W Internecie łatwo jest odróżnić informacje prawdziwe od fałszywych.	F

Ćwiczenie 2

Przykładowa odpowiedź:

W latach 80. XX w. pojawiło się więcej radzieckich kampanii dezinformacyjnych. Dotyczyły one również kwestii mających wpływ na ogół społeczeństwa – np. kwestii zdrowia – co nasilało wśród ludzi poczucie zagrożenia. Konkretnie przykłady dotyczą operacji „Tarakany” („Karaluchy”), kiedy to Sowieci stworzyli historię w stylu science fiction na temat genetycznie zmodyfikowanych komarów, roznoszących wirusy i skażających wodę (źródło C). Inna kampania dezinformacyjna, która doprowadziła do paniki w społeczeństwie, odnosiła się do wirusa HIV, rzekomo stworzonego przez Amerykanów (źródło D).

Ćwiczenie 3

Przykładowa odpowiedź:

Twierdzenie Sowietów, że USA stworzyły broń biologiczną, miało na celu osłabienie wpływu Ameryki w skali globalnej oraz w łonie organizacji międzynarodowych. Doprowadziło do paniki wśród ludności USA i zwiększyło nieufność wobec instytucji rządowych.

Ćwiczenie 4

Przykładowa odpowiedź:

Mimo że początkowo obaj prezydenci byli niechętni podjęciu dialogu, w drugiej połowie lat 80. rokowania dyplomatyczne doprowadziły do porozumień w sprawie ograniczenia zbrojeń. Położyło to kres również kampaniom dezinformacyjnym, takim jak kampania Związku Radzieckiego dotycząca AIDS.